

Most of the polytechnic schools had four main departments: mechanical, chemical, construction, and engineering. Through a combination of theoretical education with professional and practical work and in scientific laboratories, the polytechnic graduates could solve complex engineering problems. In the middle of the XIX century in Germany started work on speeding up the academic process in the polytechnics, they imposed the same educational conditions, which were at that time in the universities: the same examinations, advanced study of Mathematics and Natural Sciences, the extensive use of subjects of a humanitarian cycle.

The model of technical school, the branch range of which was close to the university, became a model for new polytechnic institutes and had been adopted by Russia, the USA, Japan, China and other countries. The main feature and the main educational and scientific advantage of the polytechnic model of higher education was under such principles as: technical versatility, in-depth study of fundamental disciplines, high-quality training at all stages of student learning, focus on the needs of the regional economy and the state as a whole.

Key words: polytechnic model of higher education, countries of Western Europe, higher technical education institutions, engineering education, polytechnic school, fundamental sciences

УДК 374.31

Т. С. Єрмакова

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ У ПОЗНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ 50-Х РОКІВ)

У статті розкрито особливості формування культури здоров'я школярів у позакласній і позашкільній діяльності в 50-х роках ХХ століття. Автором проаналізовано особливості діяльності закладів позашкільного виховання школярів Польщі щодо формування здорової особистості. Виявлено, що ці заклади мали добре розроблену методичку розвитку здорової особистості школяра засобами гігієнічного та фізичного виховання. Визначено, що в 50-х роках вагомий внесок у формування культури здоров'я школярів у позакласній діяльності мали організовані світлиці та шкільні предметні кола. Доведено, що проблема формування культури здоров'я в Польщі є надзвичайно актуальною та досліджується не тільки на педагогічному рівні, а й на рівні держави, тому вивчення досвіду формування культури здоров'я школярів є актуальним для нашої держави.

Ключові слова: культура здоров'я, школяр, позакласна діяльність, позашкільна діяльність, формування, збереження, здоров'я.

Постановка проблеми. Значний вплив на освіту та виховання школярів має система позашкільної та позакласної діяльності. Ця система сприяє не лише закріпленню певних знань і навичок, вона є сполучною ланкою між теорією та практикою. Так, у другій половині ХХ століття в Польщі позакласна та позашкільна діяльність дітей шкільного віку була досить потужною галуззю педагогіки, що сприяла не лише задоволенню певних потреб школяра, а й забезпечувала знання й навички щодо формування культури здоров'я, була широко досліджена науковцями та мала досить чіткий категоріальний апарат. Так, у теорії та практиці польської позашкільної педагогіки найширше застосування мали й мають категорії людини (особистості), середовища (а

особливо «сил» або «творчих сил» середовища), середовищного виховання, оточення, перманентної освіти (в значенні самоосвіти), аніматора позашкільної освіти, суспільної підтримки, вільного часу (Е. Маринович-Гетка) [23]. Подібної думки дотримувався й Я. Гжесяк, який визначив, що людина (особистість) є головним предметом дослідження позашкільної педагогіки. На процес становлення особистості, на те, якою буде людина, впливають середовище життя індивіда, педагогічна, виховна робота та, що дуже важливо, власна активність індивіда [15, 16].

Як зазначає Р. Врочинський, у позашкільній освіті молодь навчається: цінувати й організовувати свій вільний час, обирати заняття за інтересами, потребами, за їх значенням у житті; бути організатором себе та інших, лідером і підлеглим, творцем і виконавцем; жити серед людей, поважати їх індивідуальність, цінувати чужі інтереси, радіти успіху кожного, зберігати дружні зв'язки [26].

Отже, однією з принципових особливостей виховної роботи у 50-х рр. ХХ століття було охоплення всіх учнів виховним впливом у процесі навчання й поза ним, за умови, якщо позакласна та позашкільна діяльність не перехрещуються одна з одною. Досягнення такої мети можливе було лише за умови осягнення та реалізації всіх сторін процесу виховання, спрямованих на відновлення фізичних і психічних сил людини, власне задоволення, розвагу, самовдосконалення, самореалізацію, творче особистісне зростання.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми виховання молоді в контексті збереження та вдосконалення здоров'я достатньо широко представлені у науково-педагогічних джерелах як вітчизняних науковців так і науковців Польщі. Так, формування культури здоров'я школярів за таких умов урахування вікових та індивідуальних особливостей досліджувалося В. Гайдено, Е. Маєвською, К. Чарнецьким [1, 22, 8], здоров'язберігаюча діяльність школи – А. Гавель, Ю. Науменко, Г. Фроміцький [14, 2, 12], досвід формування здорової особистості школяра у Європейських країнах представлено у роботах Т. Єрмакової, О. Іонової [18, 29, 19], формування здорової особистості школяра в певний історичний період – Б. Воунаровська, М. Демел, В. Пасічник [11, 10, 3].

Разом із цим залишається ціла низка питань, які вимагають уточнення та пошуку напрямів їх вирішення відповідно до нових умов і вимог сучасного суспільства. Аналіз літературних джерел свідчить про недостатність висвітлення історичних аспектів формування здорового способу життя старшокласників, тому існує необхідність у продовженні досліджень у більш ранні періоди становлення системи виховання дітей і підлітків. У цілому проблема формування культури здоров'ядітей шкільного віку у позакласній та позашкільній діяльності залишається актуальною та своєчасною.

Робота виконана згідно державної бюджетної теми Міністерства освіти «Теоретико-методологічне забезпечення формування здорового

способу життя особистості в умовах навчального закладу в контексті Європейської інтеграції» (№ державної реєстрації 0114U001781).

Мета статті – розкрити особливості формування культури здоров'я школярів у позакласній та позашкільній діяльності у 50-х роках ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Науковцями (Ф. Херок, М. Чарневич, Б. Хмеловський) було висунуто вимоги щодо правильної організації позакласних занять зі школярами, зокрема, формування й розвиток індивідуальних творчих особливостей учнів, організація вільного часу школярів з урахуванням їхніх вікових характеристик із метою задоволення психофізіологічних та емоційних потреб розвитку організму, організація таких занять, які не шкодять здоров'ю, сприяють активній життєвій позиції та радості життя [17; 8; 6].

Оскільки метою позакласних занять було, переважно, задоволення інтересів школярів. Роль позакласних занять (опікунсько-виховні заняття) сформувалася одразу після закінчення Другої світової війни, коли значна перевага віддавалася не навчанню учнів та перевірці зроблених ними домашніх завдань, а контролю за біологічним, фізичним та психічним станом школярів. Уже на початку 50-х рр. у науковців (Й. Венжинович, Д. Вавжиковська-Верchoхова) виникли ідеї щодо організації в школах світлиць, які розподілялися на дві групи – діти 7–14 років та шкільна молодь 15–18 років. Виняток мали світлиці, що розташовувалися локально – там перебували діти 7–18 років. Шкільна світлиця була закладом опікунсько-виховного характеру, що організовувалася школою та підпорядковувалася їй, а також слугувала одночасно як шкільним середовищем для позакласних занять школярів, так і організатором вільного часу школярів [25, 26].

На початку 50-х рр. ХХ століття існували терапевтичні світлиці, у яких проводилися консультації для дітей шкільного віку. Особливістю таких світлиць було всебічне сприяння психофізичному та емоційному розвитку школярів, навчання школярів долати труднощі як у навчанні, так і в особистому житті, формувати образ власної особистості, розвивати комунікативні навички, вироблення навичок культурної поведінки, дисциплінованості, систематичної та добросовісної роботи. У цілому виховна діяльність терапевтичних світлиць мала на меті всебічний розвиток своїх вихованців: моральний, розумовий, естетичний, політехнічний, фізичний [24].

На початку 50-х рр. ХХ століття Міністерством освіти було видано розпорядження (номер 19 від 1950 р.) щодо запровадження в школах обов'язкових предметних кіл у межах позакласних занять із метою розвитку й задоволення інтересів учнів [4]. Предметні кола були організовані для учнів VI–VII класів основної школи, тематика яких відповідала фізіологічному характерові розвитку учнів, а саме розвитку їхніх фізичних здібностей, задоволення психологічних потреб, формування загальної культури здоров'я, набуття знань і навичок у формуванні

гігієнічно раціонального розпорядку власного дня, а також задоволення практичних і науково-популярних інтересів. Для учнів VIII–IX та X–XI класів ліцею кола за інтересами організовувались окремо через особливості психо-фізіологічного розвитку дітей у даному віці.

Таким чином, особливістю позакласної діяльності школярів була належна організація дозвілєвої діяльності, що забезпечувала правильний фізичний розвиток особистості, зняття психічної напруги, пізнання навколишньої дійсності, задоволення актуальної потреби у спілкуванні, творче збагачення, формування позитивних рис, розвиток інтересів і здібностей, етичних форм поведінки, вироблення позитивних життєвих орієнтацій, що сприяло, у свою чергу, успішній нейтралізації негативних впливів, яким діти і підлітки піддаються в навчальному або трудовому колективі, а також компенсації уваги, поваги й турботи, формуванню активної життєвої позиції.

Відомим є той факт, що заняття у вільний час можуть впливати на учнів ефективніше, ніж традиційні шкільні уроки. Позашкільні заняття не можуть бути продовженням шкільних уроків, вони можуть лише кореспондувати з ними, відрізняючись організаційними формами, атмосферою, зацікавленістю. Аналіз історичного контексту становлення системи позашкільного виховання дітей шкільного віку засвідчив, що наприкінці 40-х – початку 50-х рр. XX століття в Польщі почали конкурувати дві системи шкільної освіти – шкільна система освіти (загальноосвітні заклади навчання) та організації й позашкільні освітньо-виховні заклади. Останні були краще підготовлені в напрямі гігієнічного та фізичного виховання [21].

Початок 50-х рр. XX століття науковцями вважається етапом відродження й розвитку в країні позашкільного виховання дітей і молоді [20; 16; 27]. Науковцями (М. Бжозовський, С. Папла, С. Волошин) було обґрунтовано мету й завдання діяльності позашкільних освітньо-виховних закладів країни [5, 27]. Цілі таких закладів були: правильна організація вільного від навчання часу дітей шкільного віку таким чином, щоб вона не нашкодила здоров'ю та відповідала потребам суспільства й держави; уміти правильно донести до дітей, які не відвідують позашкільні заклади, поглиблену й розширену інформацію, отриману на лекціях, щодо розвитку навичок організації здоров'язбережувального вільного часу та навичок виокремлення виховних цінностей; уміти правильно організувати працю та співпрацю не зашкоджуючи власному здоров'ю та здоров'ю оточуючих (психологічний аспект виховання); розв'язання й розвиток моральних, інтелектуальних та естетичних проблем; уміння поєднати силу волі й характер, уміння самоорганізуватися, підтримувати самодисципліну; ознайомлення із культурними навичками народу країни.

Зауважимо також, що у ПНР була добре налагоджена позашкільна діяльність школярів у галузі фізичного виховання та спорту. Однак, можливість більшої частини дітей шкільного віку брати участь у

позашкільних формах масової фізичної культури та спорту ускладнювалася тим, що 30 % учнів відвідували школи у другу зміну, а 3 % навіть у третю. Значна частина школярів витрачала багато часу, щоб добратися з дому до школи. Ці об'єктивні причини не давали можливості регулярно брати участь не тільки в позакласних заняттях фізкультурою та спортом, а й у групах лікувальної та коригувальної гімнастики [13].

Не дивлячись на те, що в країні під час війни було зруйновано велику матеріальну базу для занять спортом, у прискореному темпі було розпочато будівництво та реконструкція спортивних споруд, стадіонів і майданчиків для ігор. Фізичне виховання та спорт набувають великої популярності: починають проводитися зимові й літні спартакіади (1953–1956 рр.), шкільні масові легкоатлетичні змагання на кубок «Світ Молоді» (1956 р.), у яких взяло участь близько 350 тис. учнів, організовано Шкільний спортивний союз (1957 р.), при якому відкриваються шкільні спортивні кола.

1950–60-ті роки спостерігалася активна діяльність таких організацій як: харцерська, рухові дружини, кола Польського союзу харцерів, Зв'язок польської молоді, Товариство приятелів дітей. Кожна з цих організацій опікувалася дітьми, залучала їх до ігор та забав, будувала майданчики для ігор не лише для дітей шкільного віку, а й дошкільнят. У таких організаціях існував певний план на рік – планування праці. Ці організації брали на себе всю відповідальність на позашкільний час школярів лише до 1961 р. З 1961 р. відповідальність було перекладено на Міністерство освіти [7].

Наукове дослідження М. Куранської-Обрончкової свідчить про те, що створене наприкінці 40-х рр. Робітниче товариство приятелів дітей, стало взірцем співпраці лікарів і педагогів [20]. Товариством було розроблено унікальну програму зі здоров'язбережувального виховання дітей шкільного віку, яку вже з початку 50-х рр. було впроваджено й реалізовано в позашкільні освітньо-виховні заклади країни як лікарсько-виховні поради (запропоновані А. Ладним). Надалі основні концепції цих порад лягли в основу теорії та методики здоров'язбережувального виховання школярів та активно застосовувались, окрім позашкільних закладів (Палац молоді, Будинки культури дітей і молоді, Харцерські організації, світлиці), у дитячих садочках, школах усіх рівнів і типів, дитячих колоніях, закладах для дітей із психічними вадами в м. Хеленов.

Поза школою виховна робота реалізовувалася через діяльність палаців молоді й будинків культури дітей, місць для ігор і забав, Йорданівських садах, різноманітних станцій (станція молодого техника, станція молодого біолога).

Однією з особливостей вільного часу школярів є не лише безконтрольне його проведення, а й правильне залучення їх до фізичної та психічної активності. Так, на думку І. Хмеленської, школярів будь-якого віку цікавлять не лише рухливі ігри, а й залучення їх до праці за умови наявності правильно окреслених завдань, які не шкодять їхньому здоров'ю. Адже

власноруч побудувати альтанку чи майданчик для будь-яких своїх забав є надзвичайно важливим для дитини. Серед воєводств і міст існував навіть певний конкурс на найкращу групову роботу на найкраще місце для забав, призом якого було спортивний інвентар або екскурсійно-туристичне спорядження. Окрім побудови майданчиків та альтанок, на території польської держави практикувалося таке: отримання грошей на відбудову майданчиків або вільне користування в певний час закладом позашкільного виховання (басейн, великі футбольні поля тощо) за умови допомоги працівникам цього закладу або міста. Так, школярами було очищено місце для ігор у Йордановських садах та у Люблінському житловому кооперативі (м. Лодзь, м. Бялисток). Усе ж таки важливим було і є для будь-якого школяра власне подвір'я. Так, діти цікавилися різноманітними рухливими іграми, зокрема, волейбол, баскетбол, футбол, катання на велосипеді, санчатах, лижах, ковзанах (залежно від пори року), бабка, катання на гойдалках та каруселях.

Висновки. Проведений аналіз науково-педагогічної літератури дозволяє зробити такі висновки: по-перше, проблема формування культури здоров'я в Польщі є надзвичайно актуальною та досліджується не тільки на педагогічному рівні, а й на рівні держави; по-друге, вивчення досвіду впровадження знань і навичок із формування культури здоров'я школярів Польщі на теренах нашої держави залишається актуальним.

Перспективи подальших наукових розвідок. Подальші дослідження планується провести у вивченні проблеми формування культури здоров'я Польщі у другій половині ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гендерна педагогіка : навч. посіб. / за ред. В. Гайденко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 313 с.
2. Науменко Ю. В. Здоров'язберігаюча діяльність школи / Ю. В. Науменко // Педагогіка. – 2005. – № 6. – С. 37–44.
3. Пасічник В. Р. Вибрані проблеми теорії фізичного виховання в Польщі (ХУІ–ХІХ століття) / В. Р. Пасічник // Теоретично-методичні основи організації фізичного виховання молоді : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Львів, 2008. – С. 9–14.
4. Biuletyn metodyczny Nr 13. Praca w kółkach przedmiotowych. Kółka artystyczno-techniczne oraz sportowe. – Katowice, 1958. – Lipiec. – 32 s.
5. Brzozowski M. Zajęcia pozaskolne / M. Brzozowski, S. Papla. – Warszawa : Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1963. – 208 s.
6. Chielowski B. Problem wolnego czasu we współczesnej rzeczywistości / B. Chielowski // Chowanna. – 1962. – Nr. 2.
7. Chmiekańska I. Wycowanie na podwórku / I. Chmiekańska. – Warszawa : Październik, 1966. – 96 s.
8. Czarnecki K. Szkolna wiedza pojęciowa uczniów klas początkowych / K. Czarnecki. – Katowice : Śląsk, 1995. – 471 s.
9. Czarniewicz M. Praca pozalekcyjna i pozaszkolna / M. Czarniewicz. – Warszawa : PZWS, 1953. – S. 16–17.
10. Demel M. Pedagogika zdrowia / M. Demel. – Warszawa : WSiP, 1980. – 160 s.

11. Edukacja zdrowotna i promocja zdrowia w szkole / pod redakcją B. Woynarowska. – Warszawa : Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, 2006. – 47 s.
12. Formicki G. Oświata zdrowotna w polskim systemie edukacyjnym / G. Formicki // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. / Кол. авт. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. – Вип. 49. – С. 9–12.
13. Gaj J. Dzieje kultury fizycznej w Polsce / J. Gaj, K. Hadzełek // Akademia Wychowania Fizycznego im. E. Piaseckiego w Poznaniu. – Poznan, 1997. – Nr 45. – 293 s. – (Seria: Podręczniki).
14. Gawęł A. Kultura zdrowotna szkoły / A. Gawęł // Kultura i Edukacja, 2006. – Nr. 1. – S. 63–73.
15. Grzesiak J. Ewaluacyjnie o edukacji nauczycieli oraz o nauczycielu nauczycieli // Ewaluacja i innowacje w edukacji. Samoocena i ocena w kształceniu i wychowaniu / J. Grzesiak (red.), Kalisz-Konin 2009. – S. 402 – 403.
16. Grzesiak J. Samoocena ucznia a samoocena nauczyciela // Ewaluacja i innowacje w edukacji. Samoocena i ocena w kształceniu i wychowaniu / J. Grzesiak (red.), Kalisz-Konin 2009. – S. 323 – 359.
17. Herok F. O niektórych problemach wychowania pozalekcyjnego / F. Herok, H. Węgrzynowicz // Problemy Opiekuńczo-Wychoaeacze. – 1963. – Nr. 3. – S. 35–39.
18. Iermakova T. S. Education of children in Polish family in a context of forming health culture / T. S. Iermakova // Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports, 2014. – Vol. 11. – P. 17–22.
19. Ionova O. M. The formation of person's health: experience of Waldorf school / O. M. Ionova // Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports, 2013. – Vol. 10. – P. 35–40.
20. Kurańska-Obrączkowa V. Koncepcje wychowawcze Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. Analiza założeń i funkcjonowania placówek / V. Kurańska-Obrączkowa. – Wrocław–Warszawa–Kraków : Wydawnictwo PAN, 1966. – S. 17–29.
21. Laskiewicz H. Komunistyczny związek młodzieży polskiej wobec problemów kultury fizycznej / H. Laskiewicz // Sport robotniczy. – Tom II, 1964. – Warszawa. – S. 24–81.
22. Majewska E. Równa szkoła – edukacja wolna od dyskryminacji / E. Majewska, E. Rutkowska. – Gliwice, 2007. – S. 22–25.
23. Marynowicz-Hetka E. Warsztat pracownika socjalnego / E. Marynowicz-Hetka. – Warszawa : PWN, 1977. – 380 s.
24. Rabczańska D. Ciągłość i zmiana w obszarze profilaktyki społecznej i resocjalizacji / D. Rabczańska. – Kraków : «Impuls», 2003. – S. 91.
25. Wawrzykowska-Wierciochowa D. Świetlice dla uczniów / D. Wawrzykowska-Wierciochowa. – Warszawa : PZWS, 1963.
26. Węgrzynowicz J. Nasza szkoła i my / J. Węgrzynowicz // Płomienie. – 1964. – Nr. 7–9. – S. 57–58.
27. Wołoszyn S. Zajęcia pozalekcyjne i pozaskolne / S. Wołoszyn. – Warszawa : PWN, 1958. – Tom II. – S. 532.
28. Wroczyński R. Wychowanie poza szkołą / R. Wroczyński. – Warszawa : PZWS, 1968. – S. 172.
29. Yermakova T. S. Individualization of forming health culture in schoolchildren of Polish schools / T. S. Yermakova // Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports, 2015. – Vol. 1. – P. 29-33.

РЕЗЮМЕ

Ермакова Т. С. Формирование культуры здоровья школьников во внеучебной деятельности (на примере Польши 50-х гг.).

В статье раскрыты особенности формирования культуры здоровья школьников во внеклассной и внешкольной деятельности в 50-х годах XX века. Автором проанализированы особенности деятельности учреждений внешкольного воспитания школьников Польши по формированию здоровой личности. Выявлено, что эти учреждения имели хорошо разработанную методику развития здоровой личности школьника средствами гигиенического и физического воспитания. Определено, что в 50-х годах весомый вклад в формирование культуры здоровья школьников во внеклассной деятельности имели организованные светлицы и школьные предметные кружки. Проблема формирования культуры здоровья в Польше является чрезвычайно актуальной и исследуется не только на педагогическом уровне, но и на уровне государства, поэтому изучение опыта формирования культуры здоровья школьников является актуальным для нашего государства.

Ключевые слова: культура здоровья, школьник, внеклассная деятельность, внешкольная деятельность, формирования, сохранения, здоровья.

SUMMARY

Yermakova T. Formation of schoolchildren's health culture in extracurricular activities (on example of Poland in the 50-ies).

Aim. *To expand the features of schoolchildren's health culture formation in extracurricular activities in the 50-ies. Results.* Preservation and restoration of health is directly dependent on the level of health culture. One of the most effective factors that affect human development in social and biological principles is the process of forming its own culture of health. Schoolchildren are a big group of population that demand introduction of health education in modern rhythm of life. A great example of such education is schools of Members States of European Union. Problems of education of young people in the context of preserving and improving the health sufficiently well represented in scientific and educational sources. The study of Polish teachers consider health culture of a person as the ability to assess individual and community health needs using in everyday life hygiene and health regulations. It was determined that the majority of pupils both in Poland and in our country do not have the knowledge of the proper organization of free time for the benefit of their own health. Addressing the experience of forming health culture of schoolchildren in extracurricular activities can become an example for the countries of post-soviet space and Ukraine in particular. Pedagogues justified wellness ideas within the education of the person. The features of the extracurricular activities in the institutions were analyzed on the issue of forming a healthy person. It was revealed that these institutions have a well-developed methodology for the development of a healthy person of the schoolchildren for personal hygiene and physical education. It was determined that in 50-ies a significant contribution to the formation of culture of health of schoolchildren in extra-curricular activities had organized rooms and school subject circle. The special characteristics of the organization of the health education of children, principles and ways of forming health are highlighted.

Conclusions. *The problem of a health culture formation in Poland is extremely urgent and examined not only on the pedagogical level, but also at the state level, so the study of the experience of formation of a health culture of schoolchildren is relevant for our country. It is considered necessary to strengthen the role of extracurricular activities of schoolchildren in the context of forming a culture of health.*

Key words: culture of health, schoolchild, out-of-class activities, extra-school activities, formation, preservation, health.